

Роль та місце центрів пробації в сучасних реаліях України: соціальна значимість та педагогічний вплив

Назар Хорошенюк

студент,

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
освітня програма «Соціальне консультування та інклюзія»,*

м. Київ, Україна,

e-mail: horosenuknazar@gmail.com

Андрій Хорошенюк

кандидат педагогічних наук,

доцент, військовослужбовець Сил ТрО ЗСУ,

завідувач кафедри міжнародних відносин ННІПСН,

ПрАТ «МАУП», Київ, Україна,

e-mail: anryaph@gmail.com,

ORCID: 0000-0003-1938-0130

Європейський вектор розвитку України упродовж останнього десятиліття супроводжується становленням інституту пробації як ключового елементу гуманізації системи виконання покарань. Пробація інтегрує педагогічну, соціальну та правову діяльність, спрямовану на ресоціалізацію правопорушників та запобігання повторним злочинам. Запровадження пробації на законодавчому рівні [1] відповідає європейським стандартам і створює нові можливості для підвищення безпеки громад та формування соціально відповідальної поведінки. Це стало важливим кроком у напрямі європейської інтеграції та впровадження передових практик, орієнтованих на ресоціалізацію, а не покарання.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення соціально-педагогічного потенціалу пробації, визначення її ролі в умовах воєнного стану та соціальної кризовості.

У науковій літературі пробація визначається як інтегрований соціально-правовий інститут, що забезпечує контроль, нагляд, виховний вплив і соціальну підтримку правопорушників у громаді [2; 3]. Поява пробації пов'язана з переходом до моделі «соціальної реакції на злочин», де важливими є не лише покарання, а й корекційні й педагогічні заходи, спрямовані на зміну поведінки особи [4].

Низка дослідників (Н.Чернуха, Ю. Красілова, М.Васильєва-Халатнікова, І. Клименко, О. Беспалько та інші) підкреслює педагогічну природу пробації, розглядаючи її як систему формування соціальних компетентностей [5-10]. Іноземні автори (F. McNeill, F. Taxman) акцентують на необхідності когнітивно-поведінкового підходу та орієнтації на потреби клієнта [11; 12].

Пробація як форма покарання без ізоляції від суспільства має багатолітню історію у країнах Європи. У XX столітті вона стала ключовим інструментом роботи з правопорушниками, оскільки доведено, що короткострокове позбавлення волі не зменшує рецидив, а, навпаки, підвищує ризики кримінального повторення.

Гуманізація соціальних процесів в Україні, як рівного партнера у

міжнародних відносинах, зумовили запровадження принципово нової моделі роботи з правопорушниками – пробації. У сучасних умовах воєнного стану, зростання соціальної напруги та економічної нестабільності соціальні ризики, пов'язані з девіантною поведінкою, суттєво збільшуються. Тому роль пробації виходить далеко за межі кримінально-правового реагування й охоплює соціальну підтримку, психологічний супровід, педагогічний вплив та розвиток соціальних компетентностей клієнтів.

У контексті триваючих суспільних змін, реформування системи правосуддя та викликів, пов'язаних із повномасштабною війною, інститут пробації в Україні відіграє все більш помітну роль. Центри пробації стали не лише елементом кримінально-виконавчої системи, а й важливим соціальним інструментом, що сприяє зменшенню рівня злочинності, реінтеграції правопорушників і підвищенню безпеки громад.

Власне, пробація – це система нагляду, контролю та допомоги особам, які вчинили кримінальне правопорушення, але залишені в суспільстві без ізоляції від нього. На відміну від традиційних каральних підходів, пробація орієнтована на ресоціалізацію правопорушника, зниження навантаження на пенітенціарну систему та захист суспільства через контроль і корекцію поведінки. А для України пріоритетом є ще і зменшення рецидивної злочинності та формування соціальної відповідальності. В нашій державі центри пробації виконують широке коло завдань: від досудової підготовки доповідей до соціально-виховної роботи й супроводу засуджених.

Функціонування центрів пробації базується на низці принципів, серед яких – законність, повага до прав людини, індивідуалізація роботи з клієнтом, соціальна справедливість та пріоритет профілактичної діяльності. Саме ці принципи забезпечують відповідність української пробації сучасним міжнародним стандартам.

Пробація, як соціальний інститут, що активно розвивається в Україні, дозволяє уникнути надмірної ізоляції осіб, які вчинили нетяжкі злочини, що зменшує кількість ув'язнених та дає економічний ефект для держави. Тому у сучасному суспільстві пробація є інструментом контрольованої свободи.

У сучасних українських реаліях, центри пробації все частіше працюють із людьми, які мають бойовий досвід, посттравматичні стресові розлади або перебувають у складних життєвих обставинах. Професійна психологічна підтримка та корекційні програми допомагають запобігти соціальній дезадаптації.

Повномасштабна війна значно ускладнила роботу пробаційних служб. Зокрема, збільшилася кількість клієнтів із травматичним досвідом і кризовими життєвими ситуаціями. Значно зросла потреба у психологічній та соціальній підтримці для осіб, що пережили жахіття війни.

Особливої уваги заслуговує проблема пробації неповнолітніх в умовах війни, адже діти й підлітки стають більш вразливими до ризиків правопорушень. Воєнні події часто спричиняють стрес, втрату близьких, окупацію або примусове залишення своїх домівок, переміщення та руйнування звичного життя, що

негативно впливає на поведінку підлітків. Саме пробація допомагає таким неповнолітнім відновити навчання, комунікації та довіру до дорослого оточення. Соціальні працівники, психологи та волонтери працюють разом над тим, щоб підлітки не потрапили в кримінальне середовище та мали доступ до безпечного простору для розвитку, а також, щоб запобігти повторним правопорушенням і підтримати підлітка на шляху змін. Умови війни роблять систему пробації ще більш важливою, адже вона допомагає зберегти майбутнє дітей і захистити їх від негативних впливів.

За таких умов саме пробація має виразний педагогічний характер, адже передбачає цілеспрямований вплив на поведінку і свідомість особистості. Пробація відмовляється від карального впливу і використовує педагогіку співпраці, де працівник центру пробації виступає не наглядачем, а наставником, консультантом і фасилітатором позитивних змін.

Педагогічна складова пробації визначає її ефективність у формуванні нових життєвих стратегій, зміні девіантних моделей поведінки та розвитку соціальних компетентностей особистості.

З огляду на зростання соціальних ризиків та потребу у гуманізації кримінальної юстиції, роль центрів пробації в Україні буде надалі зростати, перетворюючи їх на ключовий інструмент соціально-педагогічної роботи в громадах.

Таким чином, пробація в Україні є важливим соціально-педагогічним інститутом, що забезпечує ресоціалізацію правопорушників через систему соціальної підтримки, корекційної роботи та педагогічного наставництва. Існуючі корекційні програми сприяють формуванню соціальних компетентностей, зменшують рівень агресивності, покращують навички самоконтролю та знижують ризики рецидиву. Тому соціальна значимість пробації полягає у зміцненні безпеки громади, забезпеченні альтернативних форм покарання та підтримці соціального балансу. Педагогічний вплив пробації є системним, науково обґрунтованим та ефективним механізмом формування відповідальної поведінки.

У реаліях війни та післявоєнного відновлення роль пробації лише зростатиме, особливо для неповнолітніх, роблячи цей інститут одним із ключових елементів правосуддя, орієнтованого на людину.

Ключові слова: Пробація, ресоціалізація, педагогічна природа пробації.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про пробацію» : Закон України від 05 лют. 2015 р. № 160-VIII.
2. Майданик Н. В. Пробація як соціально-педагогічний інститут: теоретичний аналіз та практика впровадження. Київ : КНТЕУ, 2020. 212 с.
3. Шевченко О. П. Соціальна робота в системі пробації: методи і технології. Харків : Право, 2019. 168 с.
4. Устименко С. В. Соціально-виховна робота з особами, засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Київ : Алерта, 2021. 132 с.
5. Клименко І. В., Беспалько О. В. Педагогіка пробації в Україні: теоретичні засади та прак-

тичні орієнтири // Соціальна педагогіка. 2021. № 2. С. 34–42.

6. Чернуха Н. М., Васильєва-Халатникова М. О. Інклюзивні технології в роботі з дитиною з інвалідністю. *Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries: Collective monograph*. Riga: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. P. 2. P. 692 – 709.
7. Maryna Vasylieva-Khalatnikova. *Social rehabilitation practices of forming a tolerant attitude towards a person with special educational needs in the conditions of an institution of higher education. Multidisciplinary medicine and human health. Theoretical and methodological foundations of the innovative development of the health care system in the information society: Monograph*. The University of Technology in Katowice Press, 2024. P.276-295. DOI: 10.54264/M035.
8. Чернуха, Н., Костенко, Д. (2023). Вплив життєстійкості на благополуччя здобувачів вищої військової освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, 53 (1(53)), 17–21.
9. Krasilova, Y.M., Chernykh, H.A. *Sociopsychological factors and trends in information addiction development among youth in contemporary times. Revista Interdisciplinar de Ciencia Aplicada* This link is disabled., 2024, 8(13).
10. Krasilova, Y., Khrapatyi, S., Melnychuk, T., Udovenko, J., Holotenko, A. *War veterans' retraining: development of educational programmes for economic recovery in Ukraine. Research in Post-Compulsory Education* This link is disabled., 2024, 29(4), pp. 642–659.
11. McNeill F. *Probation, Social Work and Justice*. London : Routledge, 2019. 284 p.
12. Taxman F. S., Marlowe D. B. *Risk-Needs Assessment in Probation: Evidence-Based Practices*. Oxford : Oxford University Press, 2022. 317 p.